

**KURDISTONNING YAQIN SHARQDAGI
GEOSIYOSIY MUOMMOLARI**

Rahmatullayev Diyorbek Uralovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

E – pochta Raxmatulayevdiyorbek857@gmail.com

Tel: +998905200471

Boboev Mehrojiddin Faxriddinovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

E – pochta mehrojiddinboboev962@gmail.com

Tel: +998973523454

Norov Dilshod Abdisamatovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

E -pochta dilshodnorov69@gmail.com

Tel: +998 973614411

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Kurdiston hududida yirik davlatlarning amalga oshirayotgan siyosati, va ularning Yaqin sharqga ta`siri, mintaqadagi geosiyosiy o`zgarishlar, shuningdek, Kurdiston muammosining “Yaqin Sharq” geosiyosiyosatidagi ahamiyati va ta`siri haqida so`z yuritiladi.*

Kalit so`zlar: *Kurdiston, “Katta Yaqin Sharq”, “Yangi Yaqin Sharq”, “Qonli chegaralar: “Yaqin Sharq qanday ko`rinishga ega bo`lishi lozim” “Arab shia davlati”, “Ozod Kurdiston”*

Bugungi kundagi zamonaviy siyosatida dunyoning eng qaynoq nuqtalaridan biri hisoblangan Yaqin Sharq mintaqasiga bo`lgan e`tibor yanada kuchayib bormoqda Xalqaro maydondagi yirik davlatlar tomonidan mintaqaga ta`sir o`tkazishning bir necha yangi vositalari o`ylab topilmoqda. Bu mintaqaga o`zining geosiyosiy joylashuvi nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega bo`lib, ushbu omil mintaqaga bo`lgan qiziqishning yanada ortib borishiga sabab bo`lmoqda. Mintaqa

bo'lgan qiziqishning doimiy ortib borishi mintaqaning geografik chegaralari borasidagi qarashlarni ham o'zgartirib kelmoqda.

Yaqin Sharq jahon siyosatida bir qator omillarga ko'ra muhim o'rin tutadi: Birinchidan, Yaqin Sharq – Osiyo, Afrika va Yevropa kesishgan mintaqada joylashgan. Bundan tashqari, geosiyosiy ahamiyati jihatidan Kavkaz va Markaziy Osiyo bilan birgalikda chegaradosh sifatida qaralib, AQSh dunyo gegemonlik strategiyasida juda muhim o'rin egallaydi. Ikkinchidan, Yaqin Sharq mintaqasi jahonning muhim transport koridori hisoblanadi. Mintaqa Osiyo, Afrika va Yevropani o'zaro bog'laydigan transport yo'laklari, neft va gaz yo'laklari qoq markazi hisoblanadi. Uchinchidan, Yaqin Sharq dunyo aholisining deyarli yarmi e'tiqod qiladigan uch eng yirik jahon dinlari: islom, yahudiy va xristian dinlarining kelib chiqish markazi hisoblanadi ¹.

“Katta Yaqin Sharq” konsepsiyasi. AQShning Yaqin Sharqdagi geosiyosiy tasavvurlari davlat tashqi siyosiy yondashuvlarini va mintaqaga nisbatan milliy manfaatlarini asoslab berishga yordam beradi. Ushbu geosiyosiy qarashlar, ayniqsa Sovet Ittifoqi parchalangandan keyin o'zgardi. Ko'p qutbli tuzilishga ega bo'lgan yangi dunyo tartiboti Yaqin Sharq mintaqasining shimoliy va sharqiy chegaralarini kengaytirdi. AQShning ushbu geosiyosiy manzarada tutgan o'rni, shuningdek, mintaqani va uning resurslarini nazorat qilish yo'lidagi sa'y-harakatlari uning Yaqin Sharqdagi tashqi siyosati evolutsiyasini aniqlashga yordam beradi. Aynan XXI asrning boshida AQSh davlat boshqaruviga neokonservativ xarakterga ega bo'lgan respublikachilarning kelishi Yaqin Sharq mintaqasiga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirdi. Bu borada bir necha yangi g'oyalari ilgari surildi. Xususan, “Katta Yaqin Sharq” va “Yangi Yaqin Sharq” g'oyalari asosida konsepsiyalar ishlab chiqildi. AQSh neokonservatorlari ta'sirida Yaqin Sharq mintaqasini keng ma'noda tushuntiruvchi neokonservativ qarashlar tizimi shakllana bordi va keng jamoatchilikka taqdim etildi. Mana shunday qarashlardan biri “Katta Yaqin Sharq” konsepsiyasi hisoblanadi. U 2003-yil 6-noyabrda ishlab chiqilgan bo'lib, o'sha paytdagi AQSh Prezidenti kichik J.Bush so'zlariga ko'ra, Amerika missiyasi

¹ Muhammadsidiqov, 2019, p.81-83

konsepsiya orqali erkinlik va demokratiyani keng yoyishni targ'ib qilishdan iboratdir.²

“Katta Yaqin Sharq” konsepsiyasida geografik kenglikka quyidagi davlatlar kiritiladi: Shimoliy Afrika (Marokash, Jazoir, Tunis va Liviya), an'anaviy Yaqin, O'rta Sharq va Fors ko'rfazi (Misr, Isroil, Suriya, Iordaniya, Livan, Yaman, Iroq, Saudiya Arabistoni, BAA, Quvayt, Bahrayn, Ummon, Qatar) va shuningdek Eron, Afg'oniston va Pokiston kiradi. Bir qator amerikalik mutaxassislar hisoblashicha, Turkiya ham shu mintaqaga tegishli. Bundan tashqari, sobiq sovet respublikalaridan Kavkazorti va Markaziy Osiyoni ham ushbu hudud tarkibida aks ettirilgan³.

Vashington qarashlariga ko'ra, “Katta Yaqin Sharq” konsepsiyasining asosiy xususiyati mintaqada u yoki bu darajada xalqaro terrorizm manbalari, ommaviy qirg'in qurollarining yoyilishi, siyosiy va iqtisodiy beqarorlik mavjud. Bir qator ekspertlar bu strategiyalarning asosiy maqsadi Isroil mavqeini mustahkamlash va mintaqada AQSh manfaatlarini qo'llab-quvvatlovchi tuzumlarni shakllantirishdan iborat, deb hisoblaydi. Jumladan, eronlik mutaxassislar fikricha, “Katta Yaqin Sharq” mintaqani AQShga qaram etish, “islom renessansi”ga yo'l qo'ymaslik, AQShga nomaqbul tuzumlarni ag'darish va islomiy davlatlarni to'liq qayta mafkuralashtirishdan iborat. Ularning fikricha, “Katta Yaqin Sharq” konsepsiyasini amalga oshirish doirasida AQShning vazifalari quyidagilar: Yaqin Sharqda Isroil rolining oshishi va manfaatlarini himoya qilish; neft zaxiralarida AQSh uchun imkoniyatlar yaratish; Eronga bosim o'tkazish; madaniy va mafkuraviy siyosat jabhasidagi vazifalar⁴.

Yaqin Sharq siyosatini qayta ko'rib chiqish vaqtida, ayniqsa amerikaliklarning “Katta Yaqin Sharq” ni yaratish to'g'risidagi loyihasi e'lon qilinganidan so'ng amerikaliklar kurd milliy davlatini yaratishda o'z yordamlarini taklif qilishni boshladi, shuningdek, Qo'shma Shtatlar Yaqin Sharqdagi milliy davlatlar xaritasini qayta tuzishga va kurdlar davlatini yaratishga qaror qiladi. Kurd milliy davlatini yaratish tarafdorlari avtomatik ravishda AQShning ittifoqchilari yoki vositachilariga

² Sharipov, 2013, p.13-15

³ Manachinski, 2014, p.19-20

⁴ Muhammadsidiqov, 2019, p.36

aylanishdi. Shu jihatdan, alohida urg'u berish lozimki, kurdlar o'z davlatini yaratishga va'da bergan yagona davlat AQSh hisoblanadi.

Bugungi kunda kurdlar geosiyosiy o'yinlarda muhim rol o'ynamoqda va ularning ikkita geosiyosiy tanlovi bor:

1. Birinchisi – milliy davlat qurish. Buni faqat AQShning ko'magi bilan amalga oshirish mumkin, chunki bu jarayonda AQSh bira to'la kurdlar vositasida Eron, Turkiya, Iroq va Suriyaga bosim yoki ta'sir o'tkazishi, o'z navbatida Rossiyaning ushbu hududdagi faol ishtirokiga to'siq bo'lish maqsadlarini ko'zlaydi. Qolaversa, mintaqada Isroil ham kurdarning mustaqil davlat bo'lishidan manfaatdor. Bu ma'lum ma'noda Isroilning mintaqaviy raqobatchilari hisoblangan Turkiya va Eronni Yaqin Sharqdagi mavqeini jiddiy ravishda zaiflashtiradi.

2. Ikkinchi mumkin bo'lgan tanlov - bu kurdarning o'ziga xosligini milliy davlat yaratmasdan, balki ma'lum bir avtonom huquqlarni talab qilish orqali rivojlantirish. Bu kurd aholisining aksariyat qismlariga mos keladi (Alexandr Dugin, 2016). Darhaqiqat, to'rt davlat hududida yashaydigan kurdlar mustaqil Kurdiston davlati tuzilishidan ko'proq ma'lum davlat hududida avtonom bo'lishga harakat qilishmoqda.

Xulosa: “Katta Yaqin Sharq” va “Yangi Yaqin Sharq” kabi konsepsiyalar zamonaviy Yaqin Sharq muammolarini bartaraf etish g'oyalari ostida AQSh geosiyosiy manfaatlarini ta'minlash ifodasi hisoblanadi. Bunday g'oyalarning ilgari surilishi va zamonaviy geosiyosiy xaritalarning yaratilishi go'yoki bugungi dunyo AQSh milliy manfaatlarini amalga oshirishga ko'maklashishi kerak, degan bir ma'noni anglatadi. Yaqin sharq geografik jihatdan ham judayam qulay joyda joylashgani AQSH va ko'plab yirik davlatlarning e'tiborini tortgan. Savdo yo'llari kesishgan nuqtani nafaqat AQSH balkim boshqa davlatlar ham qo'lga kiritishni xoxlaydi. Shuning uchun ham Yaqin sharqda sun'iy ravishda g'alayonlar, davlat to'ntarishlari, qo'zg'olonlar uyushtirib turishi odatiy holga aylanib qoldi. Bunga misol qilib Kurdistonni ko'rsatsak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alexander Dugin (2016, October 31) Kurdistan and the Greater Middle East.
2. Cengiz Gunes. (2019) The Kurds in a New Middle East The Changing Geopolitics of a Regional Conflict. Palvrage Macmillan.
3. Karimov, F. (2020) Yaqin Sharqda etnik kurdlar muammosi. Toshkent: Lesson Press.
4. Muhammadsiddiqov, M. (2019) Musulmon mamlakatlari va zamonaviy xalqaro munosabatlar. Toshkent: Qaqnus media.
5. Muhammadsidiqov, M. (2019) Xorijiy Sharq va G'arb mamlakatlarida ijtimoiy-siyosiy jarayonlar. Toshkent: Qaqnus media.
6. Мамараджабов, Б. (2023). САУДИЯ АРАБИСТОНИДАГИ ЎЗБЕК МУҲОЖИРЛАРИ ТАРИХИ: МУВАФФАҚИЯТЛИ АССИМИЛЯЦИЯ ВА ЙЎҚОТИЛГАН МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИК. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(S/6).
7. Мамаражабов, В. N. O. L. (2021). SAUDIYA ARABISTONDAGI OZBEK (TURKISTONLIK) LARGA DOIR TARIXIY JARAYONLAR. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(11), 895-900.
8. Firdavs Ulug'bek o'gli, S. (2023). ARAB XALIFALIGINING MOVAROUNNAHR VA XUROSONGA BOSQINI VA UNING OQIBATLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 3(1), 65-70.
9. Firdavs Ulug'bek o'gli, S. (2023). O'ZBEKISTON HUDUDIDA ZAMONAVIY ODAMLARNING PAYDO BO'LISHI VA VOHA BO'YLAB TARQALISHI JANUBIY OROLBO'YI VA TOSHKENT VOHASINING QADIMGI AHOLISI: ЧАСТЬ 2 ТОМ 1 АВГУСТЬ 2023 год. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 2(1), 89-96.